

DOMINUS IESUS
*(o jedyności i powszechności zbawczej
Jezusa Chrystusa i Kościoła)*
KONGREGACJA NAUKI WIARY

WSTĘP

1. Pan Jezus przed wstąpieniem do nieba dał swoim uczniom nakaz głoszenia Ewangelii całemu światu i udzielania chrztu wszystkim narodom: «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu! Kto uwierzy i przyjmie chrzest będzie zbawiony; a kto nie uwierzy będzie potępiony» (Mk 16, 15-16); «Dana Mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi. Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uctwie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata» (Mt 28, 18-20; por. także Łk 24, 46-48; J 17, 18; 20, 21; Dz 1, 8).

Powszechna misja Kościoła rodzi się z nakazu Jezusa Chrystusa i urzeczywistnia w ciągu wieków przez głoszenie tajemnicy Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego oraz tajemnicy wcielenia Syna jako wydarzenia niosącego zbawienie całej ludzkości. To właśnie stanowi podstawową treść chrześcijańskiego wyznania wiary: «Wierzę w jednego Boga, Ojca wszechmogącego, Stworzyciela nieba i ziemi, wszystkich rzeczy widzialnych i niewidzialnych. I w jednego Pana Jezusa Chrystusa, który z Ojca jest zrodzony przed wszystkimi wiekami. Bóg z Boga, Światłość ze Światłości, Bóg prawdziwy z Boga prawdziwego. Zrodzony a nie stworzony, współistotny Ojcu, a przez Niego wszystko się stało. On to dla nas ludzi i dla naszego zbawienia zstąpił z nieba. I za sprawą Ducha Świętego przyjął ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem. Ukrzyżowany również za nas, pod Poncjuszem Piłatem został umęczony i pogrzebany. I zmartwychwstał dnia trzeciego, jak oznajmia Pismo. I wstąpił do nieba; siedzi po prawicy Ojca. I powtórnie przyjdzie w chwale sądzić żywych i umarłych, a Królestwu Jego nie będzie końca. Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela, który od Ojca pochodzi. Który z Ojcem i Synem wspólnie odbiera uwielbienie i chwałę; który mówił przez Proroków. Wierzę w jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół. Wyznaję jeden Chrzest na odpuszczenie grzechów. I oczekuję wskrzeszenia umarłych. I życia wiecznego w przyszłym świecie»¹.

2. W ciągu wieków Kościół wiernie głosił Ewangelię Jezusa i świadczył o niej. U schyłku drugiego tysiąclecia misja ta jednak nie została jeszcze bynajmniej wypełniona do końca². Dlatego bardziej niż kiedykolwiek jest dziś aktualne wołanie apostoła Pawła, wzywające każdego ochrzczonego do aktywnego udziału w misji: «Nie jest dla mnie powodem do chluby to, że głoszę Ewangelię. Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku. Biada mi bowiem, gdybym nie głosił Ewangelii!» (1 Kor 9, 16). Wyjaśnia to, dlaczego Magisterium poświęca tak wiele uwagi motywowaniu i wspomagananiu ewangelicznej misji Kościoła, przede

¹Sob. Konstantynopolitański I, Symbol Konstantynopolitański: DS 150.

²Por. Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 1: AAS 83 (1991) 249-340.

wszystkim w odniesieniu do tradycji religijnych świata³.

Rozpatrując w sposób otwarty i konstruktywny wartości, o których tradycje te dają świadectwo i które ofiarowują ludzkości, soborowa Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich stwierdza: «Kościół katolicki nic nie odrzuca z tego, co w religiach owych prawdziwe jest i święte. Ze szczerym szacunkiem odnosi się do owych sposobów działania i życia, do owych nakazów i doktryn, które chociaż w wielu wypadkach różnią się od zasad przez niego wyznawanych i głoszonych, nierzadko jednak odbijają promień owej Prawdy, która oświeca wszystkich ludzi»⁴. Idąc po tej linii, Kościół przepowiada dziś Jezusa Chrystusa, «drogę, prawdę i życie» (J 14, 6), także poprzez praktykę dialogu międzyreligijnego, choć oczywiście nie zastępuje on, lecz towarzyszy misji ad gentes, służąc owej «tajemnicy jedności», z której «wynika, że wszyscy mężczyźni i kobiety, którzy są zbawieni, uczestniczą, choć w różny sposób, w tej samej tajemnicy zbawienia w Jezusie Chrystusie za pośrednictwem jego Ducha»⁵. Ten dialog, będący częścią ewangelizacyjnej misji Kościoła⁶, zakłada postawę zrozumienia, dążenie do wzajemnego poznania się i obopólnego wzbogacania w duchu posłuszeństwa prawdzie i poszanowania wolności⁷.

3. W praktyce dialogu pomiędzy chrześcijańską wiarą i innymi religijnymi tradycjami oraz w teoretycznej refleksji nad nim, pojawiają się nowe pytania, na które próbuje się odpowiedzieć podejmując badania w nowych kierunkach, zgłaszając postulaty i proponując postawy, które wymagają wnikliwego rozeznania. W te poszukiwania włącza się niniejsza Deklaracja, aby przypomnieć Biskupom, teologom i wszystkim wiernym katolickim pewne fundamentalne treści doktrynalne, które mogą pomóc refleksji teologicznej w wypracowaniu rozwiązań zgodnych z prawdami wiary i zaspokajających współczesne potrzeby kulturowe.

Język, jakim posługuje się Deklaracja, odpowiada jej celowi, którym nie jest poruszenie w sposób całościowy problematyki jedności i powszechności zbawczej tajemnicy Jezusa Chrystusa i Kościoła ani też sformułowanie rozwiązań zagadnień teologicznych swobodnie dyskutowanych, lecz ponowne przedstawienie nauki wiary katolickiej w tej materii, a zarazem wskazanie pewnych podstawowych problemów, mogących być przedmiotem dalszej refleksji, oraz odparcie określonych poglądów błędnych lub dwuznacznych. Dlatego Deklaracja nawiązuje do doktryny wyłożonej w dotychczasowych dokumentach Magisterium z zamiarem potwierdzenia prawd, które stanowią dziedzictwo wiary Kościoła.

4. Nieustanne przepowiadanie misyjne Kościoła jest dzisiaj zagrożone przez teorie relatywistyczne, które usiłują usprawiedliwić pluralizm religijny nie tylko de facto, lecz także de iure (czyli jako zasadę). W konsekwencji uznaje się za przestarzałe takie na przykład prawdy, jak prawda o ostatecznym i całkowitym charakterze objawienia Jezusa Chrystusa, o naturze wiary chrześcijańskiej w odniesieniu do wierzeń innych religii, o natchnionym charakterze ksiąg

³Por. Sob. Wat. II, Dekr. Ad gentes; Dekl. Nostra aetate; także: Paweł VI, Adhort. Evangelii nuntiandi: AAS 68 (1976) 5-76; Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio.

⁴Sob. Wat. II, Dekl. Nostra aetate, 2.

⁵Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego i Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów, Instr. Dialogo e annuncio, 29: AAS 84 (1992) 414-446; por. Sob. Wat. II, Konst. Gaudium et spes, 22.

⁶Por. Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 55.

⁷Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego i Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów, Instr. Dialogo e annuncio, 9.

Pisma Świętego, o osobowym zjednoczeniu między odwiecznym Słowem a Jezusem z Nazaretu, o jedności ekonomii Słowa wcielonego i Ducha Świętego, o jedyności i zbawczej powszechności tajemnicy Jezusa Chrystusa, o powszechnym pośrednictwie zbawczym Kościoła, o nierozdzielności — mimo odrębności — Królestwa Bożego, Królestwa Chrystusa i Kościoła, o istnieniu w Kościele katolickim jedyne Kościoła Chrystusa.

Korzeni tych stwierdzeń należy upatrywać w założeniach natury zarówno filozoficznej, jak i teologicznej, które utrudniają zrozumienie i przyjęcie prawdy objawionej. Można wskazać niektóre z nich: przekonanie, że Boża prawda nie może zostać ujęta i wyrażona nawet przez chrześcijańskie objawienie; postawa relatywistyczna odnośnie do prawdy, uznająca, że to co jest prawdą dla jednych, może nie być prawdą dla innych; upatrywanie radykalnego przeciwstawienia między logiczną mentalnością zachodnią a symboliczną mentalnością wschodnią; subiektywizm tych, którzy uważając rozum za jedyne źródło poznania stają się «coraz bardziej niezdolni do skierowania uwagi ku wyższej rzeczywistości i nie śmia sięgnąć po prawdę bytu»⁸; trudność w zrozumieniu i przyjęciu obecności wydarzeń ostatecznych i eschatologicznych w historii; odrzucenie metafizycznego wymiaru historycznego wcielenia odwiecznego Logosu, postrzeganego wyłącznie jako zwykłe objawienie się Boga w historii; eklektyzm tych, którzy w refleksji teologicznej przejmują idee zaczerpnięte z różnych kontekstów filozoficznych i religijnych, nie dbając o ich spójność i systematyczne powiązanie, ani o ich zgodność z prawdą chrześcijańską; wreszcie, skłonność do odczytywania i interpretacji Pisma Świętego bez odniesienia do Tradycji i Magisterium Kościoła.

Na podstawie takich przesłanek, występujących w różnych odcieniach, niekiedy jako twierdzenia, a czasem jako hipotezy, formułowane są propozycje teologiczne, które odbierają chrześcijańskiemu objawieniu oraz tajemnicy Jezusa Chrystusa i Kościoła charakter absolutnej prawdy i zbawczej powszechności, a w każdym razie rzucają na nie cień wątpliwości i niepewności.

⁸Por. Jan Paweł II, *Encykl. Fides et ratio*, 5: AAS 91 (1999) 5-88.

ROZDZIAŁ I

PEŁNIA I OSTATECZNOŚĆ OBJAWIENIA JEZUSA CHRYSTUSA

5. Aby przeciwstawić się tej relatywistycznej mentalności, która rozpowszechnia się coraz bardziej, należy przede wszystkim potwierdzić ostateczny i pełny charakter objawienia Jezusa Chrystusa. Należy mianowicie mocno wierzyć w to, że w tajemnicy Jezusa Chrystusa, wcielonego Syna Bożego, który jest «drogą, prawdą i życiem» (J 14, 6), zawarte jest objawienie pełni Bożej prawdy: «Nikt nie zna Syna, tylko Ojciec, ani Ojca nikt nie zna, tylko Syn i ten, komu Syn zechce objawić» (Mt 11, 27); «Boga nikt nigdy nie widział; ten jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, [o Nim] pouczył» (J 1, 18); «W nim bowiem mieszka cała Pełnia: Bóstwo, na sposób ciała, bo zostaliście napełnieni w Nim» (Kol 2, 9-10).

Sobór Watykański II, wierny Bożemu słowu, naucza: «Najgłębsza zaś prawda o Bogu i o zbawieniu człowieka jaśniej nam przez to objawienie w osobie Chrystusa, który jest zarazem pośrednikiem i pełnią całego objawienia»¹. I przypomina: «Jezus Chrystus więc, Słowo Wcielone, «człowiek do ludzi» posłany, «głosi słowo Boże» (por. J 3, 34) i dopełnia dzieła zbawienia, które Ojciec powierzył Mu do wykonania (por. J 5, 36; 17, 4). Dlatego Ten, którego gdy ktoś widzi, widzi też i Ojca (por. J 14, 9), przez całą swoją obecność i okazanie się przez słowa i czyny, przez znaki i cuda, zwłaszcza zaś przez śmierć swoją i pełne chwały zmartwychwstanie, a wreszcie przez zesłanie Ducha prawdy, objawienie doprowadził do końca i do doskonałości oraz świadectwem Bożym potwierdza (...). Ekonomia więc chrześcijańska, jako nowe i ostateczne przymierze, nigdy nie ustanie i nie należy się już spodziewać żadnego nowego objawienia publicznego przed chwalebny ukazaniem się Pana naszego Jezusa Chrystusa (por. 1 Tm 6, 14 i Tt 2, 13)»².

Dlatego encyklika *Redemptoris missio* przypomina Kościołowi zadanie głoszenia Ewangelii jako pełni prawdy: «W tym ostatecznym Słowie swego Objawienia Bóg dał się poznać w sposób najpełniejszy: powiedział ludzkości, kim jest. to ostateczne samoobjawienie się Boga jest podstawowym motywem, dla którego Kościół «jest misyjny ze swej natury». Nie może on nie głosić Ewangelii, czyli pełni prawdy, jaką Bóg dał nam poznać o samym sobie»³. Tylko więc objawienie Jezusa Chrystusa wprowadza «w naszą historię prawdę uniwersalną i ostateczną, która pobudza ludzki umysł, by nigdy się nie zatrzymywał»⁴.

¹Sob. Wat. II, Konst. Dei verbum, 2.

²Tamże, 4.

³Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 5.

⁴Jan Paweł II, Encykl. Fides et ratio, 14.

6. Sprzeciwia się więc wierze Kościoła teza o ograniczonym, niekompletnym i niedoskonałym charakterze objawienia Jezusa Chrystusa, które rzekomo znajduje uzupełnienie w objawieniu zawartym w innych religiach. Najgłębszym uzasadnieniem tej tezy miałby być fakt, że prawda o Bogu nie może jakoby zostać pojęta i wyrażona w swej całości i pełni przez żadną historyczną religię, a więc także przez chrześcijaństwo, a nawet przez Jezusa Chrystusa.

Ten pogląd sprzeciwia się radykalnie dotychczasowym twierdzeniom wiary, według których w Jezusie Chrystusie dokonało się pełne i ostateczne objawienie zbawczej tajemnicy Boga. Dlatego słowa, czyny i całe historyczne wydarzenie Jezusa, chociaż są ograniczone jako rzeczywistość ludzka, mają jednak jako podmiot Osobę Bożą wcielonego Słowa, «prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka»⁵, a zatem zawierają w sobie ostateczne i pełne objawienie zbawczych dróg Boga, aczkolwiek głębia tajemnicy Bożej sama w sobie pozostaje transcendentna i niewyczerpana. Prawda o Bogu nie zostaje przekreślona ani uszczuplona przez to, że jest wypowiedziana ludzkim językiem. Przeciwnie, pozostaje jedyna, pełna i całkowita, ponieważ Ten, który mówi i działa, jest wcielonym Synem Bożym. Dlatego wiara domaga się wyznania, że Słowo, które stało się ciałem, w całej swej tajemnicy, która dokonuje się od wcielenia do uwielbienia, jest rzeczywistym — choć pośrednim — źródłem i dopełnieniem wszelkiego zbawczego objawienia się Boga ludzkości⁶, oraz że Duch Święty, będący Duchem Chrystusa, nauczył apostołów «całej prawdy» (J 16, 13), a przez nich cały Kościół wszystkich czasów.

7. Adekwatną odpowiedzią na objawienie Boże jest «'posłuszeństwo wiary' (Rz 1, 5; por. Rz 16, 26; 2 Kor 10, 5-6), przez które człowiek z wolnej woli cały powierza się Bogu, okazując 'pełną uległość rozumu i woli wobec Boga objawiającego' i dobrowolnie uznając objawienie przez Niego dane»⁷. Wiara jest darem łaski: «By móc okazać wiarę, trzeba mieć łaskę Bożą uprzedzającą i wspomagającą oraz pomoce wewnętrzne Ducha Świętego, który by poruszał serca i do Boga zwracał, otwierał oczy rozumu i udzielał 'wszystkim słodyczy w uznawaniu i dawaniu wiary prawdzie'»⁸.

Posłuszeństwo wiary zakłada przyjęcie prawdy Chrystusowego objawienia, potwierdzonej przez Boga, który jest samą Prawdą⁹: «Wiara jest najpierw osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga; równocześnie i w sposób nierozdzielny jest ona dobrowolnym uznaniem całej prawdy, którą Bóg objawił»¹⁰. Wiara jako «dar Boży» i «cnota nadprzyrodzona wlana przez Niego»¹¹ zakłada więc podwójne przyłgnięcie: do Boga, który objawia, i do prawdy przez Niego objawionej ze względu na zaufanie, jakim obdarza się osobę, która ją ogłasza. Dlatego «powinniśmy wierzyć nie w kogoś innego, jak tylko w Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego»¹².

Dlatego należy zawsze stanowczo zachowywać rozróżnienie pomiędzy wiarą teologalną a wierzeniem w innych religiach. Podczas gdy wiara jest przyjęciem

⁵Sob. Chalcedoński, Symbol Chalcedoński: DS 301. Por. św. Atanazy Aleksandryjski, De Incarnatione, 54, 3: SC 199, 458.

⁶Por. Sob. Wat. II, Konst. Dei verbum, 4.

⁷Tamże, 5.

⁸Tamże.

⁹Por. Katechizm Kościoła Katolickiego, 144.

¹⁰Tamże, 150.

¹¹Tamże, 153.

¹²Tamże, 178.

przez łaskę prawdy objawionej, która «pozwała wnikać do wnętrza tajemnicy i pomaga ją poprawnie zrozumieć»¹³, wierzenie w innych religiach to ów ogół doświadczeń i przemyśleń, stanowiących skarbnicę ludzkiej mądrości i religijności, które człowiek poszukujący prawdy wypracował i zastosował, aby wyrazić swoje odniesienie do rzeczywistości boskiej i do Absolutu¹⁴.

W aktualnej debacie nie zawsze takie rozróżnienie jest zachowywane i dlatego często utożsamia się wiarę teologalną, która jest przyjęciem prawdy objawionej przez Boga Trójjedynego, z wierzeniem w innych religiach, które jest doświadczeniem religijnym poszukującym dopiero absolutnej prawdy i nie wyrażającym jeszcze przyjęcia objawiającego się Boga. Jest to jeden z motywów, dla których dąży się do umniejszenia, a czasem nawet do zatarcia różnic między chrześcijaństwem a innymi religiami.

8. Stawia się także hipotezę o natchnionym charakterze świętych tekstów innych religii. z pewnością należy uznać, że pewne zawarte w nich elementy są w istocie narzędziami, poprzez które w ciągu wieków wielka liczba ludzi mogła i także dzisiaj może ożywiać i utrzymywać żywą więź z Bogiem. Dlatego Sobór Watykański II, biorąc pod uwagę wzorce postępowania, nakazy i doktryny innych religii, stwierdza — jak to zostało już wyżej przypomniane — że «chociaż w wielu wypadkach różnią się od zasad przez [Kościół] wyznawanych i głoszonych, nierzadko jednak odbijają promień owej Prawdy, która oświeca wszystkich ludzi»¹⁵.

Jednakże Tradycja Kościoła zastrzega miano tekstów natchnionych dla ksiąg kanonicznych Starego i Nowego Testamentu jako natchnionych przez Ducha Świętego¹⁶. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym Soboru Watykańskiego II, przejmując tę Tradycję, naucza: «Albowiem święta Matka-Kościół uważa na podstawie wiary apostoelskiej Księgi tak Starego, jak i Nowego Testamentu w całości, ze wszystkimi ich częściami za święte i kanoniczne dlatego, że spisane pod natchnieniem Ducha Świętego (por. J 20, 31; 2 Tm 3, 16; 2 P 1, 19-21; 3, 15-16), Boga mają za autora i jako takie zostały Kościołowi przekazane»¹⁷. Księgi te «w sposób pewny, wiernie i bez błędu uczą prawdy, jaka z woli Bożej miała być przez Pismo św. utrwalona dla naszego zbawienia»¹⁸.

Jednakże Bóg, pragnąc przywołać do siebie wszystkie narody w Chrystusie i przekazać im pełnię swojego objawienia i swojej miłości, jest obecny na różne sposoby «nie tylko dla poszczególnych jednostek, ale także dla narodów poprzez ich bogactwa duchowe, których głównym i zasadniczym wyrazem są religie, chociaż mają one 'braki, niedostatki i błędy'»¹⁹. Dlatego święte księgi innych religii, które faktycznie są pokarmem dla ich wyznawców i kierują ich życiem, czerpią z tajemnicy Chrystusa elementy dobroci i łaski w nich obecne.

¹³Jan Paweł II, Encykl. *Fides et ratio*, 13.

¹⁴Por. tamże, 31-32.

¹⁵Sob. Wat. II, Dekl. *Nostra aetate*, 2. Por. także Sob. Wat. II, Dekr. *Ad gentes*, 9, gdzie mówi się o elementach dobra obecnych w «obrzędach i kulturach narodów»; Konst. *Lumen gentium*, 16, gdzie podkreśla się elementy dobra i prawdy obecne wśród niechrześcijan, które mogą być traktowane jako przygotowanie do przyjęcia Ewangelii.

¹⁶Por. Sob. Trydencki, *Decr. de libris sacris et de traditionibus recipiendis*: DS 1501; Sob. Wat. I, Konst. *Dei Filius*, rozdz. 2: DS 3006.

¹⁷Sob. Wat. II, Konst. *Dei verbum*, 11.

¹⁸Tamże.

¹⁹Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 55. Por. również n. 56; Paweł VI, *Adhort. Evangelii nuntiandi*, 53.

ROZDZIAŁ II

WCIELONY LOGOS I DUCH ŚWIĘTY W DZIELE ZBAWIENIA

9. We współczesnej refleksji teologicznej pojawia się często pewna wizja Jezusa z Nazaretu, wedle której jest On szczególną postacią historyczną, skończoną, objawiającą sprawy Boże w sposób nie wyłączny, lecz uzupełniający w stosunku do innych form obecności objawiającej i zbawczej. Tak więc Nieskończoność, Absolut, ostateczna Tajemnica Boga miałyby się objawiać ludzkości na różne sposoby i w wielu historycznych postaciach, a Jezus z Nazaretu jest jakoby tylko jedną z nich. Mówiąc ściślej, jest On dla niektórych jedną z wielu postaci, jakie Logos przyjmował w ciągu dziejów, aby łączyć się zbawczą więzią z ludzkością.

Ponadto, aby usprawiedliwić z jednej strony powszechność chrześcijańskiego zbawienia, a z drugiej zjawisko pluralizmu religijnego, postuluje się istnienie ekonomii Słowa wiecznego, mającej moc także poza Kościołem i w oderwaniu od niego, oraz ekonomii Słowa wcielonego. Pierwsza miałaby dodatkowy walor powszechności w porównaniu z drugą, zastrzeżoną jedynie dla chrześcijan, chociaż w niej właśnie obecność Boga byłaby pełniejsza.

10. Powyższe tezy są głęboko sprzeczne z wiarą chrześcijańską. Należy bowiem stanowczo wyznawać naukę wiary, która głosi, że to Jezus z Nazaretu, Syn Maryi — i tylko On — jest Synem i Słowem Ojca. Słowo, które «było na początku u Boga» (J 1, 2), jest tym samym, które «stało się ciałem» (J 1, 14). W Jezusie «Mesjaszu, Synu Boga żywego» (Mt 16, 16) «mieszka cała pełnia: Bóstwo na sposób ciała» (Kol 2, 9). On jest «Jednorodzonym Bogiem, który jest w łonie Ojca» (J 1, 18), Jego «umiłowanym Synem, w którym mamy odkupienie — odpuszczenie grzechów (...). Zechciał bowiem [Bóg], aby w Nim zamieszkała cała pełnia i aby przez Niego znów pojednać wszystko ze sobą: przez Niego — i to, co na ziemi, i to, co w niebiosach, wprowadziwszy pokój przez krew Jego krzyża» (Kol 1, 13-14. 19-20).

Sobór Nicejski I, dochowując wierności Pismu Świętemu i odrzucając błędne i zawężające interpretacje, zdefiniował uroczyście swoją wiarę w «Jezusa Chrystusa, Syna Bożego jednorodzonego, zrodzonego z Ojca, to znaczy z substancji Ojca, Boga z Boga, światłość ze światłości, Boga prawdziwego z Boga prawdziwego, zrodzonego, nie stworzonego, współistotnego Ojcu, przez którego wszystko zostało stworzone w niebie i na ziemi; który dla nas i dla naszego zbawienia zstąpił z nieba, przyjął ciało i stał się człowiekiem, został umęczony, zmartwychwstał trzeciego dnia i wstąpił do nieba; i przyjdzie w chwale sądzić żywych i umarłych»¹. Także Sobór Chalcedoński, idąc za nauczaniem Ojców, wyznał, «że jest

¹Sob. Nicejski I, Symbol Nicejski: DS 125.

jeden i ten sam Syn, Pan nasz Jezus Chrystus, doskonały w Bóstwie i doskonały w człowieczeństwie, prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek (...), współistotny Ojcu co do Bóstwa, współistotny nam co do człowieczeństwa (...). Przed wiekami z Ojca zrodzony jako Bóg, w ostatnich zaś czasach dla nas i dla naszego zbawienia narodził się jako człowiek z Maryi Dziewicy, Bożej Rodzicielki»².

Dlatego Sobór Watykański II potwierdza, że Chrystus, «nowy Adam», «obraz Boga niewidzialnego» (Kol 1, 15), «jest człowiekiem doskonałym, który przywrócił synom Adama podobieństwo Boże, zniekształcone od czasu pierwszego grzechu (...). Niewinny Baranek krwią swoją dobrowolnie wylaną wysłużył nam życie i w Nim Bóg pojednał nas ze sobą i między nami samymi oraz wyrwał z niewoli szatana i grzechu, tak że każdy z nas może wraz z Apostołem powiedzieć: Syn Boży 'umiłował mnie i wydał siebie samego za mnie' (Ga 2, 20)»³.

Na ten sam temat wypowiedział się jednoznacznie Jan Paweł II: «Nie jest zgodne z wiarą chrześcijańską wprowadzanie jakiegokolwiek podziału pomiędzy Słowo i Jezusa Chrystusa. (...) Jezus jest Słowem Wcielonym, Osobą jedną i niepodzielną. (...) Chrystus nie jest nikim innym, jak Jezusem z Nazaretu. Ten zaś jest Słowem Bożym, które stało się człowiekiem dla zbawienia wszystkich. (...) Odczuwając potrzebę odkrywania i dowartościowywania wszelkiego rodzaju darów, przede wszystkim bogactw duchowych, jakich Bóg udzielił każdemu narodowi, nie możemy rozpatrywać ich oddzielnie od Jezusa Chrystusa, który stoi w centrum Bożego planu zbawienia»⁴.

Jest także sprzeczne z wiarą katolicką wprowadzanie rozdziału między działaniem zbawczym Logosu jako takiego i działaniem zbawczym Słowa, które stało się ciałem. Poprzez wcielenie wszystkie zbawcze czyny Słowa dokonują się zawsze w zjednoczeniu z naturą ludzką, którą przyjęło Ono dla zbawienia wszystkich ludzi. Jedynym podmiotem, który działa w obydwu naturach — boskiej i ludzkiej — jest ta sama osoba Słowa⁵.

Dlatego nie jest zgodna z nauką Kościoła teoria, która przypisuje zbawczą aktywność Logosowi jako takiemu w Jego boskości, która miałyby się dokonywać «poza» i «ponad» ludzką naturą Chrystusa, także po wcieleniu⁶.

11. Należy więc stanowczo wyznawać naukę wiary o jedyności zbawczej ekonomii zamierzonej przez Boga Trójjedynego, mającej swoje źródło i centrum w tajemnicy wcielenia Słowa, które jest pośrednikiem Bożej łaski na płaszczyźnie stwórczej i zbawczej (por. Kol 1, 15-20), na nowo jednoczy wszystko w sobie (por. Ef 1, 10) i «stało się dla nas mądrością od Boga i sprawiedliwością, i uświęceniem, i odkupieniem» (por. 1 Kor 1, 30). Tajemnica Chrystusa odznacza się bowiem wewnętrzną jednością, która sięga od wiecznego wybrania w Bogu aż do paruzji: «W Nim bowiem [Ojciec] wybrał nas przed założeniem świata, abyśmy byli święci i nieskalani przed Jego obliczem» (Ef 1, 4); «W Nim dostąpiliśmy udziału my również, z góry przeznaczeni zamiarem Tego, który dokonuje wszystkiego zgodnie z zamysłem swej woli» (Ef 1, 11); «Albowiem tych, których [Ojciec] przedtem poznał, tych też przeznaczył na to, by się stali na wzór obrazu

²Sob. Chalcedoński, Symbol Chalcedoński: DS 301.

³Sob. Wat. II, Konst. Gaudium et spes, 22.

⁴Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 6.

⁵Por. św. Leon i Wielki, Tomus ad Flavianum: DS 294.

⁶Por. św. Leon i Wielki, Lettera «Promississe me memini» do cesarza Leona I: DS 318: «In tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis deitate et humanitate consorta, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana». Por. także tamże: DS 317.

Jego Syna, aby On był pierworodnym między wielu braćmi. Tych zaś, których przeznaczył, tych też powołał, a których powołał — tych też usprawiedliwił, a których usprawiedliwił — tych też obdarzył chwałą» (Rz 8, 29-30).

Magisterium Kościoła, wierne objawieniu Bożemu, potwierdza, że Jezus Chrystus jest powszechnym pośrednikiem i odkupicielem: «Słowo Boże bowiem, przez które wszystko się stało, samo stało się ciałem po to, aby człowiek doskonały zbawił wszystkich i wszystko w sobie złączył. On jest tym, którego Ojciec wskrzesił z martwych, wywyższył i posadził na swojej prawicy, ustanawiając Go sędzią żywych i umarłych»⁷. to zbawcze pośrednictwo zakłada także jedność zbawczej ofiary Chrystusa, najwyższego i wiecznego Kapłana (por. Hbr 6, 20; 9, 11; 10, 12-14).

12. Niektórzy wysuwają też hipotezę ekonomii zbawczej Ducha Świętego o charakterze bardziej uniwersalnym niż ekonomia wcielonego Słowa, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Także ten pogląd sprzeciwia się wierze katolickiej, która uznaje zbawcze wcielenie Słowa za wydarzenie trynitarne. W Nowym Testamencie tajemnica Jezusa, Słowa wcielonego, jest miejscem obecności Ducha Świętego i zasadą Jego wylania na ludzkość nie tylko w czasach mesjańskich (por. Dz 2, 32-36; J 7, 39; 20, 22; 1 Kor 15, 45), lecz także w czasach poprzedzających wejście Słowa w historię (por. 1 Kor 10, 4; 1 P 1, 10-12).

Sobór Watykański II odnowił świadomość wiary Kościoła co do tej podstawowej prawdy. Przedstawiając zbawczy plan Ojca wobec całej ludzkości, Sobór łączy ściśle od samego początku tajemnicę Chrystusa z tajemnicą Ducha Świętego⁸. Całe dzieło budowania Kościoła w ciągu wieków przez Jezusa Chrystusa jako Głowę jest widziane jako proces, którego dokonuje On w łączności ze swoim Duchem⁹.

Ponadto, zbawcze działanie, jakie Jezus Chrystus prowadzi ze swoim Duchem i przez Niego, rozciąga się na całą ludzkość ponad widzialnymi granicami Kościoła. Mówiąc o tajemnicy paschalnej, w której Chrystus już teraz żywotnie jednoczy wierzącego z sobą poprzez Ducha i obdarza go nadzieją zmartwychwstania, Sobór Watykański II stwierdza: «Dotyczy to nie tylko wiernych chrześcijan, ale także wszystkich ludzi dobrej woli, w których sercu działa w sposób niewidzialny łaska. Skoro bowiem za wszystkich umarł Chrystus i skoro ostateczne powołanie człowieka jest rzeczywiście jedno, mianowicie boskie, to musimy uznać, że Duch Święty wszystkim ofiarowuje możliwość dojścia w sposób Bogu wiadomy do uczestnictwa w tej paschalnej tajemnicy»¹⁰.

Jasny jest więc związek pomiędzy tajemnicą zbawczą Słowa wcielonego i tajemnicą Ducha Świętego, urzeczywistniającego jedynie zbawczy wpływ Syna, który stał się człowiekiem, w życiu wszystkich ludzi powołanych przez Boga do jedynego celu — zarówno tych, którzy historycznie poprzedzili Słowo wcielone, jak i tych, którzy żyją po Jego wejściu w historię: ożywicielem ich wszystkich jest Duch Ojca, którego Syn człowieczy udziela w sposób wolny (J 3, 34).

Dlatego najnowsze Magisterium Kościoła przypomina stanowczo i wyraźnie prawdę o jedynej Bożej ekonomii: «Obecność i działanie Ducha nie dotyczą tylko

⁷Sob. Wat. II, Konst. *Gaudium et spes*, 45. Por. także Sob. Trydencki, Dekr. *De peccato originali*, 3; DS 1513.

⁸Por. Sob. Wat. II, Konst. *Lumen gentium*, 3-4.

⁹Por. tamże, 7. Zobacz także św. Ireneusz, który stwierdza, że w Kościele «została złożona wspólnota z Chrystusem, to jest Duch Święty» (*Adversus haereses*, III, 24, 1: SC 211, 472).

¹⁰Sob. Wat. II, Konst. *Gaudium et spes*, 22.

jednostek, ale społeczeństwa i historii, narodów, kultur, religii. (...) Chrystus zmartwychwstały działa w sercach ludzi mocą Ducha swojego. (...) to także Duch zasiewa 'ziarna Słowa', obecne w obrzędach i w kulturach, i otwiera je ku dojrzałości w Chrystusie»¹¹. Uznając zadanie historyczno-zbawcze Ducha w całym świecie i w całej historii ludzkości¹², Magisterium jednak stwierdza: «Jest ten sam Duch, który działał we wcieleniu, w życiu, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa i działa w Kościele. Nie jest zatem alternatywny względem Chrystusa, ani też nie wypełnia swego rodzaju próżni, jaka według pewnych hipotez miałaby istnieć pomiędzy Chrystusem a Logosem. Gdy Duch Święty działa w sercach ludzi i w dziejach narodów, w kulturach i w religiach, podejmuje On zadanie przygotowania do Ewangelii i nie może nie mieć odniesienia do Chrystusa, Słowa, które stało się ciałem za sprawą Ducha, aby On 'Człowiek doskonały, zbawił wszystkich i wszystko w sobie złączył'»¹³.

Podsumowując, działanie Ducha Świętego nie dokonuje się poza działaniem Chrystusa ani obok Niego. Jest to jedna i ta sama ekonomia zbawcza Boga Trójjedynego, urzeczywistniona w tajemnicy wcielenia, śmierci i zmartwychwstania Syna Bożego, spełniona przy współdziałaniu Ducha Świętego i ogarniająca swym zbawczym zasięgiem całą ludzkość i cały świat: «Ludzie zatem mogą wejść w komunie z Bogiem wyłącznie za pośrednictwem Chrystusa, pod działaniem Ducha»¹⁴.

¹¹Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 28. na temat «ziaren Słowa» zobacz także św. Justyn, 2 Apologia, 8, 1-2; 10, 1-3; 13, 3-6: ed. E. J. Goodspeed, s. 84; 85; 88-89.

¹²Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 28-29.

¹³Tamże, 29.

¹⁴Tamże, 5.

ROZDZIAŁ III

JEDYNOŚĆ I POWSZECHNOŚĆ TAJEMNICY ZBAWCZEJ JEZUSA CHRYSZTUSA

13. Wielokrotnie stawia się też tezę, która zaprzecza jedyności i powszechności zbawczej tajemnicy Jezusa Chrystusa. to stanowisko nie ma żadnej podstawy biblijnej. Należy bowiem wyznawać stanowczo, jako niezmienną naukę wiary Kościoła, prawdę o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym, Panu i jedynym Zbawicielu, który przez wydarzenie swojego wcielenia, śmierci i zmartwychwstania doprowadził do końca historię zbawienia, mającą w Nim swoją pełnię i centrum.

Potwierdzają to jednoznacznie świadectwa nowotestamentowe: «Ojciec zesłał Syna jako Zbawiciela świata» (1 J 4, 14); «Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata» (J 1, 29). W swojej mowie przed Sanhedrynem Piotr, pragnąc wyjaśnić uzdrowienie chromego od urodzenia (por. Dz 3, 1-8), dokonane w imię Jezusa Chrystusa, oświadcza: «I nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, przez które moglibyśmy być zbawieni» (Dz 4, 12). Ten sam apostoł dodaje ponadto, że Jezus Chrystus «jest Panem wszystkich», i «że Bóg ustanowił Go sędzią żywych i umarłych»; dlatego «każdy kto w Niego wierzy, przez Jego imię otrzymuje odpuszczenie grzechów» (por. Dz 10, 36. 42. 43).

Paweł zwracając się do wspólnoty w Koryncie, pisze: «A choćby byli na niebie i na ziemi tak zwani bogowie — jest zresztą mnóstwo takich bogów i panów — dla nas istnieje tylko jeden Bóg, Ojciec, od którego wszystko pochodzi i dla którego my istniejemy, oraz jeden Pan, Jezus Chrystus przez którego my jesteśmy» (1 Kor 8, 5-6). Także apostoł Jan stwierdza: «Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, aby świat został przez Niego zbawiony» (J 3, 16-17). W Nowym Testamencie powszechna wola zbawcza Boga łączy się ściśle z jedynym pośrednictwem Chrystusa: Bóg «pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy. Albowiem jeden jest Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek, Chrystus Jezus, który wydał siebie samego na okup za wszystkich» (1 Tm 2, 4-6).

Właśnie ze względu na tę świadomość jedyne i powszechne daru zbawienia, pochodzącego od Ojca poprzez Syna w Duchu (por. Ef 1, 3-14), pierwsi chrześcijanie zwrócili się do Izraela, ogłaszając mu dokonanie się zbawienia, które przekraczało Prawo, a następnie stawili czoło ówczesnemu pogańskiemu światu, który próbował osiągnąć zbawienie za pośrednictwem wielu zbawczych bóstw. to dziedzictwo wiary zostało przypomniane przez najnowsze Magisterium Kościoła: «Kościół wierzy, że Chrystus, który za wszystkich umarł i zmartwych-

wstał (por. 2 Kor 5, 15), może człowiekowi przez Ducha Swego udzielić światła i sił, aby zdolny był odpowiedzieć najwyższemu swemu powołaniu; oraz że nie dano ludziom innego pod niebem imienia, w którym by mieli być zbawieni (por. Dz 4, 12). Podobnie też wierzy, że klucz, ośrodek i cel całej ludzkiej historii znajduje się w jego Panu i Nauczycielu»¹.

14. Należy więc stanowczo wyznawać jako prawdę wiary katolickiej, że powszechna wola zbawcza Boga Trójjedynego została ofiarowana i spełniona raz na zawsze w tajemnicy wcielenia, śmierci i zmartwychwstania Syna Bożego.

Pamiętając o tej prawdzie wiary i zastanawiając się nad faktem istnienia innych doświadczeń religijnych oraz nad ich znaczeniem w zbawczym planie Boga, teologia współczesna ma badać, czy i w jaki sposób także postacie i pozytywne elementy innych religii mieszczą się w Bożym planie zbawczym. Otwiera się tutaj rozległe pole poszukiwań teologicznych, prowadzonych pod przewodnictwem Magisterium Kościoła. Sobór Watykański II stwierdził bowiem, że «jedynie pośrednictwo Odkupiciela nie wyklucza, lecz wzbudza u stworzeń rozmaite współdziałania, pochodzące z uczestnictwa w jednym źródle»². Należy dążyć do głębszego zrozumienia, na czym polega ów współdziałanie w pośrednictwie, który wszakże musi być zawsze podporządkowany zasadzie jedyne go pośrednictwa Chrystusa: «Jeśli nie są wykluczone różnego rodzaju i porządku pośrednictwa, to jednak czerpią one znaczenie i wartość wyłącznie z pośrednictwa Chrystusa i nie można ich pojmować jako równoległe i uzupełniające się»³. Należy jednak uznać za przeciwne wierze chrześcijańskiej i katolickiej te propozycje rozwiązań, które przyjmują możliwość zbawczego działania Boga poza obrębem jedyne go pośrednictwa Chrystusa.

15. Nierzadko postuluje się unikanie w teologii takich określeń jak «jedyność», «powszechność», «absolutność», bo ich stosowanie stwarza rzekomo wrażenie, że zbyt przesadnie podkreśla się znaczenie i wartość zbawczego wydarzenia Jezusa Chrystusa w porównaniu z innymi religiami. W rzeczywistości słowa te wyrażają po prostu wierność Objawieniu, ponieważ rozwijają treści zaczerpnięte z samych źródeł wiary. Od początku bowiem wspólnota wierzących uznała, że postać Jezusa ma taki walor zbawczy, iż jedynie On, jako Syn Boży wcielony, ukrzyżowany i zmartwychwstały, z polecenia Ojca i w mocy Ducha Świętego, ma zadanie przynieść objawienie (por. Mt 11, 27) i życie Boże (por. J 1, 12; 5, 25-26; 17, 2) całej ludzkości i każdemu człowiekowi.

W tym sensie można i należy twierdzić, że Jezus Chrystus ma szczególne i jedyne, Jemu tylko właściwe, wyłączone, powszechne i absolutne znaczenie i wartość dla rodzaju ludzkiego i jego dziejów. Jezus jest bowiem Słowem Bożym, które stało się człowiekiem dla zbawienia wszystkich. Kierując się taką świadomością wiary, Sobór Watykański II naucza: «Słowo Boże bowiem, przez które wszystko się stało, samo stało się ciałem po to, aby człowiek doskonały zbawił wszystkich i wszystko w sobie złączył. Pan jest celem ludzkich dziejów, punktem, do którego zwracają się pragnienia historii oraz cywilizacji, ośrodkiem rodzaju ludzkiego, weselem wszystkich serc i pełnią pragnień. On jest tym,

¹Sob. Wat. II, Konst. *Gaudium et spes*, 10. Por. św. Augustyn, który stwierdza, że poza Chrystusem, «powszechną drogą zbawienia, której nigdy nie brakowało rodzajowi ludzkiemu, nikt nie został uwolniony, nikt nie jest (...) i nikt nie będzie» (*De Civitate Dei*, 10, 32, 2: CCL 47, 312).

²Sob. Wat. II, Konst. *Lumen gentium*, 62.

³Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 5.

którego Ojciec wskrzesił z martwych, wywyższył i posadził na swojej prawicy, ustanawiając Go sędzią żywych i umarłych»⁴. «Ta właśnie jedyna w swoim rodzaju wyjątkowość Chrystusa nadaje Mu znaczenie absolutne i powszechne, dlatego, będąc w historii, jest On ośrodkiem i końcem historii: 'Jam Alfa i Omega, Pierwszy i Ostatni, Początek i Koniec' (Ap 22, 13)»⁵.

⁴Sob. Wat. II, Konst. Gaudium et spes, 45. Konieczna i absolutna jedyność i powszechność Chrystusa w historii ludzkiej jest dobrze wyrażona przez św. Ireneusza w rozważaniu o pierwszeństwie Jezusa jako Pierworodnego: «na niebiosach jako pierworodny Syn myśli Ojca, Jego doskonałe Słowo, kieruje osobiście wszystkim i ustanawia prawa; na ziemi jako pierworodny Syn Dziewicy, człowiek sprawiedliwy i święty, sługa Boży, jest miły Bogu i doskonały we wszystkim; na koniec, jako pierworodny pośród umarłych, który wybawia od piekieł wszystkich idących za Nim, jest początkiem i źródłem życia Bożego» (Demonstratio, 39: SC 406, 138).

⁵Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 6.

ROZDZIAŁ IV

JEDYNOŚĆ I JEDNOŚĆ KOŚCIOŁA

16. Pan Jezus, jedyny Zbawiciel, nie ustanowił zwyczajnej wspólnoty uczniów, lecz założył Kościół jako tajemnicę zbawczą. On sam jest w Kościele, a Kościół jest w Nim (J 15, 1 nn.; Ga 3, 28; Ef 4, 15-16; Dz 9, 5); dlatego pełnia tajemnicy zbawczej Chrystusa należy także do Kościoła, nierozdzielnie połączonego ze swoim Panem. Jezus Chrystus bowiem nadal jest obecny i prowadzi swoje dzieło odkupienia w Kościele i poprzez Kościół (por. Kol 1, 24-27)¹, który jest Jego Ciałem (por. 1 Kor 12, 12-13. 27; Kol 1, 18)². Tak jak głowa i członki żywego ciała, chociaż nie są tożsame, są nierozdzielne, tak również Chrystusa i Kościoła nie należy utożsamiać, ale nie można też oddzielać, stanowią bowiem jedynego «całego Chrystusa»³. Ta sama nierozdzielność jest wyrażona w Nowym Testamencie także przy pomocy analogii Kościoła jako Oblubienicy Chrystusa (por. 2 Kor 11, 2; Ef 5, 25-29; Ap 21, 2. 9)⁴.

Dlatego w powiązaniu z jedynością i powszechnością zbawczego pośrednictwa Jezusa Chrystusa należy stanowczo wyznawać jako prawdę wiary katolickiej jedynść założonego przezeń Kościoła. Tak jak jest jeden Chrystus, istnieje tylko jedno Jego Ciało, jedna Jego Oblubienica: «jeden Kościół katolicki i apostołski»⁵. Ponadto obietnice Pana, że nigdy nie opuści swojego Kościoła (por. Mt 16, 18; 28, 20) i będzie nim kierował przez swego Ducha, oznaczają też, iż według wiary katolickiej jedynść i jedność Kościoła, a także wszystko to, co stanowi o jego integralności, nigdy nie przemienie⁶.

Wierni zobowiązani są wyznawać, że istnieje historyczna ciągłość — zakorzeniona w sukcesji apostołskiej⁷ — pomiędzy Kościołem założonym przez Chrystusa i Kościołem katolickim: «to jest jedyny Kościół Chrystusowy (...), który Zbawiciel nasz po zmartwychwstaniu swoim powierzył do pasienia Piotrowi (por. J 21, 17), zlecając jemu i pozostałym apostołom, aby go krzewili i nim kierowali (por. Mt 28, 18 nn.), i który założył na wieki jako 'filar i podwalinę prawdy' (1 Tm 3, 15). Kościół ten, ustanowiony i zorganizowany na tym

¹Por. Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 14.

²Por. tamże, 7.

³Por. św. Augustyn, Enarrat. in Psalmos, Ps 90, Sermo 2, 1: CCL 39, 1266; św. Grzegorz Wielki, Moralia in Iob, Praefatio, 6, 14: PL 75, 525; św. Tomasz z Akwinu, Summa Theologiae, III, q. 48, a. 2 ad 1.

⁴Por. Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 6.

⁵Symbolum maius Ecclesiae Armeniacae: DS 48. Por. Bonifacy VIII, Bulla Unam sanctam: DS 870-872; Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 8.

⁶Por. Sob. Wat. II, Dekr. Unitatis reintegratio, 4; Jan Paweł II, Encykl. Ut unum sint, 11: AAS 87 (1995) 921-982.

⁷Por. Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 20; por. również św. Ireneusz, Adversus haereses, III, 3, 1-3: SC 211, 20-44; św. Cyprian, Epist., 33, 1: CCL 3B, 164-165; św. Augustyn, Contra advers. legis et prophet., 1, 20, 39: CCL 49, 70.

świecie jako społeczność, trwa w (subsistit in) Kościele katolickim, rządzonym przez następcę Piotra oraz biskupów pozostających z nim we wspólnocie (communio)⁸. W wyrażeniu «subsistit in» Sobór Watykański II chciał ująć łącznie dwa stwierdzenia doktrynalne: po pierwsze, że Kościół Chrystusowy, pomimo podziału chrześcijan, nadal istnieje w pełni jedynie w Kościele katolickim; po drugie, że «liczne pierwiastki uświęcenia i prawdy znajdują się poza jego organizmem»⁹, to znaczy w Kościołach i kościelnych Wspólnotach, które nie są jeszcze w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim¹⁰. Jednak w odniesieniu do tych ostatnich należy stwierdzić, że ich «moc pochodzi z samej pełni łaski i prawdy, powierzonej Kościołowi katolickiemu»¹¹.

17. Istnieje zatem jeden Kościół Chrystusowy, który trwa w Kościele katolickim rządzonym przez Następcę Piotra i przez biskupów w łączności z nim¹². Kościoły, które nie będąc w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim, pozostają jednak z nim zjednoczone bardzo ścisłymi więzami, jak sukcesja apostołska i ważna Eucharystia, są prawdziwymi Kościołami partykularnymi¹³. Dlatego także w tych Kościołach jest obecny i działa Kościół Chrystusowy, chociaż brak im pełnej komunii z Kościołem katolickim, jako że nie uznają katolickiej nauki o prymacie, który Biskup Rzymu posiada obiektywnie z ustanowienia Bożego i sprawuje nad całym Kościołem¹⁴.

Natomiast Wspólnoty kościelne, które nie zachowały prawomocnego Episkopatu oraz właściwej i całkowitej rzeczywistości eucharystycznego misterium¹⁵, nie są Kościołami w ścisłym sensie; jednak ochrzczeni w tych Wspólnotach są przez chrzest wszczępieni w Chrystusa i dlatego są w pewnej wspólnocie, choć niedoskonałej, z Kościołem¹⁶. Chrzest bowiem sam w sobie zmierza do osiągnięcia pełni życia w Chrystusie poprzez integralne wyznawanie wiary, Eucharystię i pełną komunię w Kościele¹⁷.

«Nie wolno więc wiernym uważać, że Kościół Chrystusowy jest zbiorem — wprawdzie zróżnicowanym, ale zarazem w jakiś sposób zjednoczonym — Kościołów i Wspólnot eklezjalnych. Nie mogą też mniemać, że Kościół Chrystusowy nie istnieje już dziś w żadnym miejscu i dlatego winien być jedynie przedmiotem poszukiwań prowadzonych przez wszystkie Kościoły i wspólnoty»¹⁸. W rzeczywistości «elementy tego Kościoła już nam danego istnieją 'łącznie i w całej pełni'

⁸Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 8.

⁹Tamże. Por. Jan Paweł II, Encykl. Ut unum sint, 13; Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 15 i Dekr. Unitatis redintegratio, 3.

¹⁰Jest więc sprzeczna z autentycznym znaczeniem tekstu soborowego interpretacja tych, którzy z wyrażenia subsistit in wyprowadzają tezę, że jedyny Kościół Chrystusa mógłby również trwać w niekatolickich Kościołach i Wspólnotach kościelnych. «Sobór natomiast wybrał słowo «subsistit» właśnie po to, by wyjaśnić, że jest tylko jedno «istnienie» prawdziwego Kościoła, a poza widzialnym z nim związkiem istnieją tylko «elementa Ecclesiae», które — będąc elementami Kościoła — zmierzają i prowadzą do Kościoła katolickiego» (Kongregacja Nauki Wiary, Informacja o książce o. Leonardo Boffa OFM «Chiesa: Carisma e potere. Saggio di ecclesiologia militante»: AAS 77 (1985) 756-762).

¹¹Sob. Wat. II, Dekr. Unitatis redintegratio, 3.

¹²Por. Kongregacja Nauki Wiary, Dekl. Mysterium ecclesiae, 1: AAS 65 (1973) 396-408.

¹³Por. Sob. Wat. II, Dekr. Unitatis redintegratio, 14 i 15; Kongregacja Nauki Wiary, List Communio notio, 17: AAS 85 (1993) 838-850.

¹⁴Por. Sob. Wat. I, Konst. Pastor aeternus: DS 3053-3064; Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 22.

¹⁵Por. Sob. Wat. II, Dekr. Unitatis redintegratio, 22.

¹⁶Por. tamże, 3.

¹⁷Por. tamże, 22.

¹⁸Kongregacja Nauki Wiary, Dekl. Mysterium ecclesiae, 1.

w Kościele katolickim oraz 'bez takiej pełni' w innych Wspólnotach»¹⁹. «Same te Kościoły i odłączone Wspólnoty, choć w naszym przekonaniu podlegają brakom, wcale nie są pozbawione znaczenia i wagi w tajemnicy zbawienia. Duch Chrystusa nie wzbrania się przecież posługiwać nimi jako środkami zbawienia, których moc pochodzi z samej pełni łaski i prawdy, powierzonej Kościołowi katolickiemu»²⁰.

Brak jedności wśród chrześcijan jest z pewnością raną dla Kościoła: nie w tym sensie, że Kościół jest pozbawiony jedności, lecz że podział «przeszkadza w pełnym urzeczywistnieniu się jego powszechności w historii»²¹.

¹⁹Jan Paweł II, Encykl. *Ut unum sint*, 14.

²⁰Sob. Wat. II, Dekr. *Unitatis redintegratio*, 3.

²¹Kongregacja Nauki Wiary, *List Communionis notio*, 17. Por. Sob. Wat. II, Dekr. *Unitatis redintegratio*, 4.

ROZDZIAŁ V

KOŚCIÓŁ, KRÓLESTWO BOŻE I KRÓLESTWO CHRYSTUSOWE

18. Posłannictwo Kościoła polega na «głoszeniu i krzewieniu Królestwa Chrystusowego i Bożego wśród wszystkich narodów i stanowi załączek oraz zaczątek tego Królestwa na ziemi»¹. z jednej strony Kościół jest «sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznym zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego»²; jest on więc znakiem i narzędziem Królestwa, powołanym do jego głoszenia i ustanawiania. z drugiej strony, Kościół jawi się jako «lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego»³; jest on więc «Królestwem Chrystusowym, już teraz obecnym w tajemnicy»⁴, a zatem stanowi jego załączek i zaczątek. Królestwo Boże ma bowiem wymiar eschatologiczny: jest rzeczywistością obecną w czasie, która jednak zaistnieje w pełni dopiero wraz z końcem, czyli wypełnieniem się historii⁵.

Na podstawie tekstów biblijnych i świadectw patrystycznych, jak również dokumentów Magisterium Kościoła nie można jednoznacznie określić znaczenia takich wyrażen jak Królestwo Niebieskie, Królestwo Boże, Królestwo Chrystusowe, ani też sensu ich związku z Kościołem. On sam bowiem jest tajemnicą, której nie sposób zawrzeć w całości w ludzkich pojęciach. Dlatego mogą istnieć różne interpretacje teologiczne tych zagadnień. Jednak żadna z tych możliwych interpretacji nie może w żaden sposób przekreślić ani pozbawić znaczenia wewnętrznego związku pomiędzy Chrystusem, Królestwem i Kościołem. Nie byłoby to bowiem «Królestwo Boże, jakie znamy z Objawienia: Królestwo, którego nie można odłączać ani od Chrystusa, ani od Kościoła. (...) Jeśli odrywa się Królestwo od Jezusa, nie ma już Królestwa Bożego przez Niego objawionego i dochodzi do wypaczenia zarówno sensu Królestwa, któremu zagraża przekształcenie się w cel czysto ludzki czy ideologiczny, jak i tożsamości Chrystusa, który nie jawi się już jako Pan, któremu wszystko ma być poddane (por. 1 Kor 15, 27). Tak samo nie można odłączać Królestwa od Kościoła. Niewątpliwie Kościół nie jest celem samym w sobie, będąc przyporządkowany Królestwu Bożemu, którego jest załączkiem, znakiem i narzędziem. Jednakże, odróżniając się od Chrystusa i od

¹Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 5.

²Tamże, 1.

³Tamże, 4. Por. św. Cyprian, De Dominica oratione, 23: CCL 3 A, 105.

⁴Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 3.

⁵Tamże, 9. Por. również modlitwę skierowaną do Boga, zapisaną w Didaché, 9, 4: SC 248, 176: «Niechaj Twój Kościół zgromadzi się ze wszystkich krańców świata w Twoim Królestwie», oraz tamże, 10, 5: SC 248, 180: «Pamiętaj, Panie, o swoim Kościele (...) i uświęciwszy go zgromadź go razem z czterech stron świata w Twoim Królestwie, które mu przygotowałeś».

Królestwa, Kościół jest nierozdzielnie z nimi złączony»⁶.

19. Potwierdzać istnienie nierozdzielnego związku pomiędzy Kościołem i Królestwem nie znaczy jednak zapominać, że Królestwo Boże — także rozpatrywane w swej postaci historycznej — nie jest tożsame z Kościołem jako rzeczywistością widzialną i społeczną. Nie można bowiem wykluczyć «działania Chrystusa i Ducha poza widzialnymi granicami Kościoła»⁷. Dlatego należy także pamiętać, że «Królestwo dotyczy wszystkich: ludzi, społeczeństwa, całego świata. Pracować dla Królestwa znaczy uznawać i popierać Boży dynamizm, który jest obecny w ludzkiej historii i ją przekształca. Budować Królestwo znaczy pracować na rzecz wyzwolenia od zła we wszelkich jego formach. Krótko mówiąc, Królestwo Boże jest wyrazem i urzeczywistnieniem zbawczego planu w całej jego pełni»⁸.

W refleksji nad związkami pomiędzy Królestwem Bożym, Królestwem Chrystusowym i Kościołem należy jednak koniecznie unikać jednostronnego akcentowania wybranych aspektów, jak dzieje się w przypadku tych koncepcji, «które umyślnie kładą nacisk na Królestwo i chętnie określają się jako stawiające Królestwo w swym centrum. Koncepcje te wypuklają obraz Kościoła, który nie myśli o samym sobie, ale zajmuje się całkowicie daniem świadectwa i służeniem Królestwu. Mówi się, że jest to 'Kościół dla drugich', tak jak Chrystus jest człowiekiem dla drugich. (...) Obok aspektów pozytywnych koncepcje te ujawniają często strony negatywne. Przede wszystkim zachowują pewne milczenie w odniesieniu do Chrystusa: Królestwo, o którym mówią, opiera się na 'teocentryzmie', ponieważ, jak powiadają, Chrystusa nie może zrozumieć ten, kto nie ma wiary chrześcijańskiej, podczas gdy różne ludy, kultury i religie mogą się odnaleźć w jednej jedynej Boskiej rzeczywistości, niezależnie od tego, jaka by była jej nazwa. z tego względu dają one pierwszeństwo tajemnicy stworzenia, które odzwierciedla się w różnorodności kultur i wierzeń, ale przemilczają tajemnice odkupienia. Poza tym Królestwo, tak jak je rozumieją, prowadzi do zepchnięcia na margines lub niedoceniań Kościoła. Rodzi się to z reakcji na pewien domniemany 'eklezjocentryzm' przeszłości, a także stąd, że owe koncepcje uważają Kościół za zwykły znak, zresztą nie pozbawiony wieloznaczności»⁹. Te ujęcia sprzeciwiają się wierze katolickiej, ponieważ zaprzeczają jedności związków istniejących pomiędzy Chrystusem i Kościołem z jednej strony a Królestwem Bożym z drugiej.

⁶Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 18. Por. Adhort. Ecclesia in Asia, 17: «L'Osservatore Romano», 7 listopada 1999 r., s. 7. Królestwo jest tak nieoddzielne od Chrystusa, że w pewnym sensie utożsamia się z Nim (por. Orygenes, In Mt. Hom., 14, 7: PG 13, 1197; Tertulian, Adversus Marcionem, IV, 33, 8: CCL 1, 634).

⁷Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 18.

⁸Tamże, 15.

⁹Tamże, 17.

ROZDZIAŁ VI

KOŚCIÓŁ I RELIGIE W RELACJI DO ZBAWIENIA

20. Z tego, co zostało wyżej przypomniane, płyną pewne wnioski, które winny wytyczyć drogę, jaką musi zmierzać refleksja teologiczna, aby głębiej zrozumieć związek Kościoła i religii niechrześcijańskich ze zbawieniem.

Przede wszystkim należy stanowczo wierzyć w to, że «pielgrzymujący Kościół konieczny jest do zbawienia. Chrystus bowiem jest jedynym pośrednikiem i drogą zbawienia, On, co staje się dla nas obecny w Ciele swoim, którym jest Kościół; On to właśnie, podkreślając wyraźnie konieczność wiary i chrztu (por. Mk 16, 16; J 3, 5), potwierdził równocześnie konieczność Kościoła, do którego ludzie dostają się przez chrzest jak przez bramę»¹. Tej nauki nie należy przeciwstawiać powszechnej woli zbawczej Boga (por. 1 Tm 2, 4); dlatego «trzeba koniecznie łączyć wzajemnie te dwie prawdy, mianowicie rzeczywistą możliwość zbawienia w Chrystusie dla wszystkich ludzi i konieczność Kościoła w porządku zbawienia»².

Kościół jest «powszechnym sakramentem zbawienia»³, ponieważ będąc zawsze w tajemniczy sposób złączony z Jezusem Chrystusem Zbawicielem i podporządkowany Mu jako Głowie, w planie Bożym ma nieodzowny związek ze zbawieniem każdego człowieka⁴. Dla tych, którzy nie są w sposób formalny i widzialny członkami Kościoła, «Chrystusowe zbawienie dostępne jest mocą łaski, która, choć ma tajemniczy związek z Kościołem, nie wprowadza ich do niego formalnie, ale oświeca ich w sposób odpowiedni do ich sytuacji wewnętrznej i środowiskowej. Łaska ta pochodzi od Chrystusa, jest owocem Jego ofiary i zostaje udzielana przez Ducha Świętego»⁵. Ma ona związek z Kościołem, który «swój początek bierze wedle planu Ojca z posłania (ex missione) Syna i z posłania Ducha Świętego»⁶.

21. Mówiąc o sposobie, w jaki zbawcza łaska Boża — udzielana zawsze za pośrednictwem Chrystusa w Duchu Świętym i mająca tajemniczy związek z Ko-

¹Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 14. Por. Dekr. Ad gentes, 7; Dekr. Unitatis redintegratio, 3.

²Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 9. Por. Katechizm Kościoła Katolickiego, 846-847.

³Sob. Wat. II, Konst. Lumen gentium, 48.

⁴Por. św. Cyprian, De catholicae ecclesiae unitate, 6: CCL 3, 253-254; św. Ireneusz, Adversus haereses, III, 24, 1: SC 211, 472-474.

⁵Jan Paweł II, Encykl. Redemptoris missio, 10.

⁶Sob. Wat. II, Dekr. Ad gentes, 2. W sensie tutaj wyłożonym należy interpretować znaną formułę extra Ecclesiam nullus omnino salvatur (por. Sob. Laterański IV, Cap. 1: De fide catholica: DS 802). Por. także List św. Oficjum do Arcybiskupa Bostonu: DS 3866-3872.

ściołem — dociera do poszczególnych niechrześcijan, Sobór Watykański II ogranicza się do stwierdzenia, że Bóg udziela jej «wiadomymi tylko sobie drogami»⁷. Teologia stara się pogłębić to zagadnienie. Należy popierać wysiłki teologii zmierzające w tym kierunku, ponieważ bez wątplenia pomagają one głębiej zrozumieć zbawczy plan Boży i drogi jego urzeczywistnienia. Jednak z tego co powyżej zostało przypomniane odnośnie do pośrednictwa Jezusa Chrystusa i do «szczególnej i jedynej w swoim rodzaju relacji»⁸, jaką Kościół ma z Królestwem Bożym wśród ludzi — które w istocie jest Królestwem powszechnego Zbawiciela Jezusa Chrystusa — wynika jednoznacznie, że byłoby sprzeczne z wiarą katolicką postrzeganie Kościoła jako jednej z dróg zbawienia, istniejącej obok innych, to znaczy równoległe do innych religii, które miałyby uzupełniać Kościół, a nawet mieć zasadniczo taką samą jak on wartość, zmierzając co prawda tak jak on ku eschatologicznemu Królestwu Bożemu.

Z pewnością, różne tradycje religijne zawierają i ofiarowują elementy religijności, które pochodzą od Boga⁹ i stanowią część tego, co «Duch Święty działa w sercach ludzi i w dziejach narodów, w kulturach i w religiach»¹⁰. W istocie niektóre modlitwy i niektóre obrzędy innych religii mogą przygotowywać na przyjęcie Ewangelii, ponieważ stwarzają pewne sytuacje lub są formami pedagogii, dzięki którym ludzkie serca zostają pobudzone do otwarcia się na działanie Boże¹¹. Nie można im jednak przypisywać pochodzenia Bożego oraz zbawczej skuteczności *ex opere operato*, właściwej chrześcijańskim sakramentom¹². z drugiej strony nie należy zapominać, że inne obrzędy, jako związane z przesądami lub innymi błędami (por. 1 Kor 10, 20-21), stanowią raczej przeszkodę na drodze do zbawienia¹³.

22. Przez przyjście Jezusa Chrystusa Zbawiciela Bóg zechciał sprawić, aby Kościół założony przez Niego stał się narzędziem zbawienia całej ludzkości (por. Dz 17, 30-31)¹⁴. Ta prawda wiary nie jest bynajmniej sprzeczna z faktem, że Kościół traktuje inne religie świata z prawdziwym szacunkiem, lecz równocześnie odrzuca stanowczo postawę indyferentyzmu, «nacechowaną relatywizmem religijnym, który prowadzi do przekonania, że 'jedna religia ma taką samą wartość jak inna'»¹⁵. Jeśli jest prawdą, że wyznawcy religii niechrześcijańskich mogą otrzymać łaskę Bożą, jest także pewne, że obiektywnie znajdują się oni w sytuacji bardzo niekorzystnej w porównaniu z tymi, którzy posiadają w Kościele pełnię środków zbawczych¹⁶. Niemniej «wszyscy (...) synowie Kościoła pamiętać winni o tym, że swój uprzywilejowany stan zawdzięczają nie własnym zasługom, lecz szczególnej łasce Chrystusa; jeśli zaś z łaską tą nie współdziałają myślą, słowem i uczynkiem, nie tylko zbawieni nie będą, ale surowiej jeszcze będą sądzeni»¹⁷. Jest zatem zrozumiałe, że Kościół, idąc za poleceniem Pana

⁷Sob. Wat. II, Dekr. *Ad gentes*, 7.

⁸Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 18.

⁹Są to ziarna Słowa Bożego (*semina Verbi*), które Kościół uznaje z radością i szacunkiem (por. Sob. Wat. II, Dekr. *Ad gentes*, 11; Dekl. *Nostra aetate*, 2).

¹⁰Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 29.

¹¹Por. także; Katechizm Kościoła Katolickiego, 843.

¹²Por. Sob. Trydencki, Dekr. *De sacramentis*. Can. 8: *De sacramentis in genere*: DS 1608.

¹³Por. Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 55.

¹⁴Por. Sob. Wat. II, Konst. *Lumen gentium*, 17; Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 11.

¹⁵Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 36.

¹⁶Por. Pius XII, Encykl. *Mystici corporis*: DS 3821.

¹⁷Sob. Wat. II, Konst. *Lumen gentium*, 14.

(por. Mt 28, 19-20) i spełniając nakaz miłości do wszystkich ludzi, «głosi (...) i obowiązany jest głosić bez przerwy Chrystusa, który jest «drogą, prawdą i życiem» (J 14, 6), w którym ludzie znajdują pełnię życia religijnego i w którym Bóg wszystko z sobą pojednał»¹⁸.

Także w dialogu międzyreligijnym misja ad gentes «tak dziś jak i zawsze zachowuje w pełni swą moc i konieczność»¹⁹. Istotnie «Bóg 'pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy' (1 Tm 2, 4): Bóg pragnie zbawienia wszystkich poprzez poznanie prawdy. Zbawienie znajduje się w prawdzie. Ci, którzy są posłuszni natchnieniom Ducha Prawdy, znajdują się już na drodze zbawienia. Kościół jednak, któremu ta prawda została powierzona, musi wychodzić naprzeciw ich pragnieniu, aby im ją zanieść. Właśnie dlatego, że Kościół wierzy w powszechny zamysł zbawienia, musi być misyjny»²⁰. Dlatego też dialog, choć stanowi część misji ewangelizacyjnej, jest tylko jednym z działań Kościoła w ramach jego misji ad gentes²¹. Równość, będąca podstawą dialogu, dotyczy równej godności osobistej partnerów, nie zaś treści doktrynalnych ani tym bardziej Jezusa Chrystusa — Boga, który stał się człowiekiem — w odniesieniu do założycieli innych religii. Kościół bowiem, powodowany miłością i poszanowaniem wolności²², musi troszczyć się przede wszystkim o przepowiadanie wszystkim ludziom prawdy, objawionej w sposób definitywny przez Pana, oraz o głoszenie konieczności nawrócenia się do Jezusa Chrystusa i zjednoczenia się z Kościołem przez chrzest i inne sakramenty, co jest warunkiem pełnego uczestnictwa w komunii z Bogiem Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Zresztą przekonanie o powszechności woli zbawczej Boga nie umniejsza, lecz wzmaga powinność i konieczność przepowiadania zbawienia i nawrócenia do Pana Jezusa Chrystusa.

¹⁸Sob. Wat. II, Dekl. *Nostra aetate*, 2.

¹⁹Sob. Wat. II, Dekr. *Ad gentes*, 7.

²⁰Katechizm Kościoła Katolickiego, 851; por. także 849-856.

²¹Jan Paweł II, Encykl. *Redemptoris missio*, 55; *Adhort. Ecclesia in Asia*, 31.

²²Sob. Wat. II, Dekl. *Dignitatis humanae*, 1.

ZAKOŃCZENIE

23. Niniejsza Deklaracja, przypominając i wyjaśniając niektóre prawdy wiary, pragnie naśladować przykład apostoła Pawła, który tak pisze do wiernych w Koryncie: «Przekazałem wam na początku to, co przyjąłem» (1 Kor 15, 3). W obliczu pewnych wątpliwych czy wręcz błędnych propozycji refleksja teologiczna winna potwierdzać wiarę Kościoła i uzasadniać swoją nadzieję w sposób przekonujący i skuteczny.

Ojcowie Soboru Watykańskiego II, rozpatrując temat prawdziwej religii, stwierdzili: «Wierzmy, że owa jedyna prawdziwa religia przechowuje się w Kościele katolickim i apostoelskim, któremu Pan Jezus powierzył zadanie rozszerzania jej na wszystkich ludzi, mówiąc apostołom: 'Idąc tedy nauczajcie wszystkie narody, chrzcząc je w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, ucząc je zachowywać wszystko, cokolwiek wam przykazałem' (Mt 28, 19-20). Wszyscy ludzie zaś obowiązani są szukać prawdy, zwłaszcza w sprawach dotyczących Boga i Jego Kościoła, a poznawszy ją, przyjąć i zachowywać»²³.

Objawienie Chrystusa będzie nadal w historii «prawdziwym drogowskazem»²⁴ dla całej ludzkości: «prawda, którą jest Chrystus, domaga się, by ją przyjmując jako uniwersalny autorytet»²⁵. Chrześcijańska tajemnica przekracza bowiem każdą barierę czasu i przestrzeni i urzeczywistnia jedność rodzaju ludzkiego: «Wszyscy ludzie, wywodzący się z różnych krajów i tradycji, zostają powołani w Chrystusie do udziału w jedności rodziny dzieci Bożych. (...) Jezus obala mury podziału i zaprowadza nie znaną dotąd i doskonałą jedność przez uczestnictwo w Jego tajemnicy. Ta jedność jest tak głęboka, że Kościół może mówić za św. Pawłem: 'Nie jesteście już obcymi i przychodniami, ale jesteście współobywatelami świętych i domownikami Boga' (Ef 2, 19)»²⁶.

Jego Świętobliwość Jan Paweł II, w czasie audyencji udzielonej w dniu 16 czerwca 2000 r. niżej podpisanemu Kardynałowi Prefektowi Kongregacji Nauki Wiary, kierując się niezawodną wiedzą i działając na mocy swej władzy apostoelskiej, zatwierdził i uprawomocnił niniejszą Deklarację, uchwaloną na Zebraniu Plenarnym Kongregacji, oraz polecił jej opublikowanie.

Rzym, w siedzibie Kongregacji Nauki Wiary, 6 sierpnia 2000 r., w Święto
Przemienienia Pańskiego.
Kard. Joseph Ratzinger, Prefekt
+ Abp Tarcisio Bertone SDB, Emerytowany arcybiskup Vercelli, Sekretarz

²³Tamże, 92.

²⁴Por. Jan Paweł II, Encykl. *Fides et ratio*, 15.

²⁵Tamże, 92.

²⁶Tamże, 70.